

мислення, удосконалення фахових умінь та навичок у майбутній діяльності, підвищення навчальної та ділової компетенції.

Література

1. Бандурка О. М. Основи педагогічної техніки / О. М. Бандурка, В. О. Тюрина, О. І. Федоренко. – Х. : ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
2. Вітвицька С. Основи педагогіки вищої школи: підруч. за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. Вітвицька. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 384 с.
3. Кайдалова Л. Г. Модульна технологія навчання: [навч.-метод. посіб. для викладачів і студентів вищ. навч. закладів] / Л. Г. Кайдалова, З. М. Мнушко. – Х. : Вид-во НФаУ: Золоті сторінки. – 2002. – 86 с.
4. Методика проведення занять у вищому навчальному закладі: метод. реком. [для викладачів] / [Л. Г. Кайдалова, О. О. Тележкіна, С. М. Полуян та ін.] – Х. : Вид-во НФаУ. – 2004. – 60 с.
5. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: [навч. посіб.] / В. М. Нагаєв. – К. : Центр учбової літ., 2007. – 232 с.
6. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: [навч. посіб.] / З. І. Слєпкань. – К. : Вища школа, 2005. – 239 с.

УДК 159.92

Г. В. Дьяконов,
доктор психол. наук, професор,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка

ДІАЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ГУМАНІТАРНО-КУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ НА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ

Дьяконов Г. В. Діалогічна концепція гуманітарно-культурної освіти на психолого-педагогічному факультеті.

У статті аналізується й обґрунтовується діалогічний підхід до побудови концепції гуманітарно-культурної освіти на психолого-педагогічному факультеті. Розкриваються засади, принципи, аспекти і перспективи розроблення і впровадження цієї концепції в практику професійної підготовки майбутніх практичних психологів і соціальних педагогів.

Ключові слова: діалогічний підхід, гуманітарно-культурна освіта, професійна підготовка майбутніх практичних психологів і соціальних педагогів.

Дьяконов Г. В. Диалогическая концепция гуманитарно-культурного образования на психолого-педагогическом факультете.

В статье анализируется и обосновывается диалогический подход к построению концепции гуманитарно-культурного образования на психолого-педагогическом факультете. Раскрываются основы, принципы, аспекты и перспективы разработки и внедрения данной концепции в практику профессиональной подготовки будущих практических психологов и социальных педагогов.

Ключевые слова: диалогический подход, гуманитарно-культурное образование, профессиональная подготовка будущих практических психологов и социальных педагогов.

Diakonov H. V. Dialogic concept of human-cultural education in psychology and teachers' training faculty.

In the article analysed and grounded dialogical approach to the conception of humanitarian-cultural education on a psychological-pedagogical faculty. Grounds, principles, aspects and prospects of development and introduction of this conception in practice of professional preparation of future practical psychologists and social teachers, open up.

Key words: dialogical approach, humanitarian-cultural education, professional preparation of future practical psychologists and social teachers.

Теоретико-методологічні дослідження новітніх парадигм освіти й розвитку особистості у психології та педагогіці переконливо свідчать, що ідея діалогу і діалогічний світогляд органічно поєднують у собі культуроформувальний і гуманітарно-духовний потенціали становлення людини, громадянина, фахівця, творця [4; 9; 10; 13].

Фундаментальність і універсальність філософсько-психологічної парадигми діалогу полягає в тому, що вона втілює в собі екзистенційні принципи людського буття і розкриває фундаментальні онтологічні закономірності розвитку і саморозвитку людини, взаємодії і взаємовпливу людей, шляху становлення свободи і творчості особи, особливості розвитку і саморозвитку груп і колективів, соціальних організацій і спільнот [1; 2; 3; 6].

Незважаючи на зростаючу увагу до вивчення особливостей, закономірностей діалогу і потенціалу діалогічного підходу у психології [4; 6; 7; 9; 10; 11; 12; 13] і педагогіці [5; 8], донині в науці виконано мало досліджень ролі і можливостей діалогічного підходу в розбудові гуманітарно-культурної освіти на психолого-педагогічному факультеті.

Унаслідок цього *метою статті* є теоретико-методологічне вивчення особливостей, закономірностей і можливостей діалогічного підходу в обґрунтуванні і побудові концепції гуманітарно-культурної освіти на психолого-педагогічному факультеті.

Основні теоретико-методологічні положення психології діалогу, що визначають ідейно-змістовне підґрунтя гуманітарно-діалогічної концепції вищої освіти майбутніх педагогів і психологів, окреслені у філософсько-гуманітарних працях таких мислителів і науковців, як М. Бахтін [1], М. Бубер [3], С. Франк [14], В. Біблер [2], а також у працях сучасних психологів Т. Флоренської [13], Г. Ковальова [9], А. Копйова [10], Г. Кучінського [11] та ін.

Сучасна філософія і психологія діалогу визрівала в напруженому і драматичному пошуку видатних вітчизняних представників духовно-етичної філософії М. Бахтіна, М. Бердяєва, С. Булгакова, Л. Карсавіна, О. Лосєва, В. Зеньковського, С. Франка, П. Флоренського та ін.

Прагнення російських й українських мислителів і науковців визначити витoki «соборності» і вивільнити потенціали «Софійної всеєдності» є тим живим і плідним підґрунтям, на якому зростали сучасні ідеї діалогу і духовності як органічного розвитку онтолого-екзистенційних витоків буття і життя. Вітчизняні мислителі й дослідники завжди визначали розвиток моральної, релігійної та культурної свідомості в прямому зв'язку з формами людського спілкування, а можливість морально-духовного вдосконалення розглядали як продуктивний наслідок міжлюдського й загальнолюдського спілкування, єдності й соборності, духовного і культурного обміну.

Отже, у працях видатних вітчизняних і зарубіжних мислителів і науковців розроблено основи діалогічної парадигми й діалогічного підходу у психології й педагогіці як фундаментальної основи організації навчально-виховного процесу у вищій школі, як основи гуманізації й гуманітаризації професійно-особистісного становлення майбутніх педагогів і психологів.

Відправними пунктами в побудові теоретико-методологічної концепції гуманітарно-культурної освіти і професійно-особистісного становлення майбутніх педагогів і психологів є сучасні дослідження в галузі філософії, психології та педагогіки діалогу [4–13], а також досвід методико-практичної організації навчально-виховного процесу на психолого-педагогічному факультеті Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка [6].

Головна ідея – і гіпотеза – концепції гуманітарно-діалогічної освіти на психолого-педагогічному факультеті полягає в тому, що парадигма діалогу може бути основою гуманітарно-духовного, особово-соціального, культурно-громадянського і професійно-практичного становлення майбутніх бакалаврів, фахівців і магістрів у галузі психології й педагогіки.

Науково-теоретична сфера гуманітарно-діалогічної концепції вищої освіти на психологічному факультеті визначається розвитком теоретико-методологічного розуміння філософії, психології, психотерапії та педагогіки діалогу і послідовним впровадженням досягнень і результатів методологічного дослідження теорії діалогу в науково-теоретичну і навчально-виховну роботу.

Основними аспектами і напрямками гуманітарно-діалогічної концепції навчання, життя і професійного становлення майбутніх соціальних педагогів і практичних психологів є науково-теоретична, організаційно-конструктивна, методико-практична і соціогуманітарна сфери життя студентів і викладачів психолого-педагогічного факультету.

Діалогічний підхід і діалогічна логіка дослідження створюють основу для вивчення взаємозв'язку діалогу з іншими фундаментальними категоріями психологічної й педагогічної науки – діяльністю, спілкуванням, навчанням, грою, відносинами, смислом, творчістю тощо, а також діалогічного взаємозв'язку між фундаментальними психологічними явищами: свідомістю й особистістю, спілкуванням і особистістю, свідомістю і спілкуванням, мисленням і спілкуванням, спілкуванням і вихованням, спілкуванням і самовихованням, навчанням і спілкуванням, навчанням і саморегуляцією тощо [6].

Теоретичне дослідження психології діалогу зумовлює необхідність дослідження діалогічної природи таких явищ, як психічні процеси, психічні стани і психічні особливості особистості, серед яких першочерговий інтерес становлять мислення, мова, почуття, уява, воля, характер, здібності тощо.

Унаслідок унікальної науково-теоретичної глибини й універсальної багатосаровості парадигми діалогу вона постає як оригінальний і фундаментальний світогляд, який виявляється у різноманітних сферах і аспектах навчально-наукової і життєво-практичної діяльності майбутнього педагога і психолога, – гуманітарія і практика, а тому може служити основою гуманітарно-культурного й особистісно-духовного становлення сучасного фахівця-психолога.

Організаційно-конструктивна сфера гуманітарно-діалогічної концепції навчально-виховного процесу на психолого-педагогічному факультеті визначається конструктивними можливостями і перспективами застосування діалогічної парадигми для розроблення стратегії, принципів і організаційних форм гуманізації та гуманітаризації навчально-виховного процесу.

Теоретичний аналіз навчального плану показує, що він містить багато навчальних дисциплін, що мають явний або неявний діалогічний зміст. Навчальними дисциплінами з експліцитним діалогічним змістом є: психологія спілкування, психологія конфлікту, соціальна психологія, психологія діалогу, індивідуально-психологічне консультування, діалогічний практикум, гуманістична психологія. Є також багато навчальних дисциплін, що мають імпліцитний діалогічний зміст: загальна психологія, вікова і педагогічна психологія, психологія сім'ї, психокорекція, основи психотерапії, політична психологія, теорія і методологія психології, психологія духовного розвитку, експериментальна психологія, психологія важкої дитини тощо.

Послідовне вивчення і осягнення діалогічного змісту і перспектив діалогічного розуміння багатьох навчальних дисциплін в процесі науково-теоретичного становлення фахівця-психолога є цікавою і важливою перспективою розвитку «всеєдиного» гуманітарно-діалогічного світогляду майбутніх практичних психологів і соціальних педагогів.

Виявлення гуманітарно-діалогічного змісту багатьох психологічних проблем і напрямів науково-практичних розробок є також важливим аспектом у процесі науково-дослідної роботи студентів і викладачів психологічного факультету. Наприклад, за останні роки студенти психолого-педагогічного факультету Кіровоградського педагогічного університету активно і різнобічно досліджували такі гуманітарно-діалогічні теми: діалогічна природа моральних почуттів; психологія сорому, провини і совісті; психологія прощення і любові; психологія щирості і довіри; психологія надії в юнацькому віці; психологія смислу життя; психологія егоцентризму й емпатії; психологія внутрішнього діалогу; діалог у гештальт-терапії, діалог у психодрамі, психологія щоденника і внутрішній діалог особистості; діалог у психотерапії та психологічному консультуванні.

Діалогічний підхід у навчанні психологів є конструктивною основою психологічних концепцій активного навчання і спілкування (активних методів навчання і спілкування), оскільки діалогічні уявлення можуть визначатися як фундаментальні принципи і моделі основних форм і методів активного навчання і спілкування: проблемного навчання, програмованого навчання, структурно-образного навчання, особистісно-групового навчання, творчих форм навчання.

Діалогічний підхід є конструктивно-методологічним фундаментом теорії й практики професійної діяльності психолога й соціального педагога, оскільки уявлення про три парадигми (і рівні) психолого-педагогічного дослідження [6; 9] – об'єктну, суб'єктну та інтерсуб'єктну – є основою для парадигмального розрізнення й парадигмального визначення основних форм практичної психологічної роботи – психодіагностики, психокорекції та психотерапії.

Певна міра діалогічності є неодмінною властивістю всіх трьох форм (і рівнів) практичної психологічної діяльності: психодіагностики, психокорекції та психотерапії (консультування). Проте, ми вважаємо, що традиційна психодіагностика найменше діалогічна; психокорекція вже включає деякі діалогічні моменти і процеси, а психотерапія і консультування найповніше втілюють діалогічну сутність людини і багатоманітного світу перетворених форм діалогічної реальності.

Методико-практична сфера гуманітарно-діалогічної концепції на психолого-педагогічному факультеті, на наш погляд, охоплює багато різноманітних проблем і відкриває майже неосяжні перспективи впровадження нових навчально-методичних і професійно-практичних форм діяльності, проте більшість з них недостатньо досліджені – теоретично і практично.

У колі методико-практичних проблем психолого-педагогічної вищої освіти ми визначаємо такі основні напрями застосування гуманітарно-діалогічного підходу: по-перше, розроблення і впровадження діалогічної концепції активних методів навчання; по-друге, створення цілісної діалогічної концепції психопрактичної підготовки фахівця-психолога і соціального педагога; по-третє, організація професійно-психологічної практики у світлі гуманітарно-діалогічної концепції освіти психологів-професіоналів.

Гуманітарно-діалогічна ідеологія ґрунтується не на законах і принципах ієрархічності, згідно з яким вищі рівні «знімають» (або навіть знецінюють) сутнісний зміст нижчих рівнів, а на принципах і законах діалогічної взаємодоповнюваності, згідно з якими важливим є не будь-який один рівень аналізу, а саме їхнє конкретне поєднання. Без уявлення про рівні й парадигми діалогічної методології та методології психопрактичної діяльності стають неможливими аналіз та інтерпретація складних і поліфонічних явищ гуманітарно-діалогічного буття людини з людиною – в повсякденному житті і навчально-виховному процесі на психолого-педагогічному факультеті.

Одним із перших серйозних наслідків вище наведеної трирівневої схеми психопрактичної діяльності психолога є обґрунтування змісту, програми й етапів організації і проведення професійно-психологічної практики на психолого-педагогічному факультеті.

Програмне забезпечення психологічної практики концептуально подане в «Наскрізній робочій програмі навчально-професійної практики» і програмах психологічної практики студентів II – V-го курсів та магістрів.

Соціогуманітарна сфера діалогічної концепції психологічної освіти на психолого-педагогічному факультеті є фундаментальною основою і характеристикою всіх компонентів цієї концепції (тобто науково-теоретичної, організаційно-конструктивної і методико-практичної сфер). Інакше кажучи, зміст соціогуманітарності, принципи її існування і феномени її вияву пронизують всі ці компоненти в різноманітних формах. Водночас соціогуманітарна сфера постає як органічний складник цієї концепції в єдності всіх її компонентів, але такою ж мірою вона є і відносно самостійною сферою діалогічної концепції навчально-виховного процесу на психолого-педагогічному факультеті.

Незважаючи на підвищений інтерес до проблем гуманізації і гуманітаризації у визначенні фундаментальних принципів і перспектив сучасної освіти, серед педагогів і психологів відсутнє загальноприйняте розуміння цих понять. Тому в працях багатьох науковців ці поняття часто трактуються як синонімічні або як незалежні один від одного. На наш погляд, необхідний і можливий конструктивний розгляд співвідношення цих понять з позицій діалогічно-інтерсуб'єктної концепції.

Сутність гуманізації ми бачимо в реалізації антропоцентричності-«людиномірності» процесів навчання і виховання, що виражається в забезпеченні суб'єктно-діяльній, індивідуально-особистісної орієнтації навчально-виховного процесу.

Сутність гуманітаризації ми пов'язуємо із забезпеченням глибокої та поліфонічної культурної антропоморфізації освітнього процесу, змістом якого є інтерсуб'єктно-ціннісна, духовно-трансперсональна інтенційність буття молоді людини і становлення студента як «людини в світі» та «людини у Всесвіті».

З погляду культурології, прийняті визначення означають, що поняття гуманізації відповідає цивілізаційно-техногенному світогляду, а поняття гуманітаризації виражає цінності культурно-духовного світоставлення.

Таке розуміння гуманізації та гуманітаризації дозволяє співвіднести ці поняття – відповідно – із суб'єктним та інтерсуб'єктно-діалогічним рівнями (парадигмами), що є основою нашої гуманітарно-діалогічної концепції педагогічної та психологічної освіти.

Гуманітарно-діалогічне розуміння професійно-особистісного становлення фахівців-психологів і соціальних педагогів виходить з уявлення про «живе знання» (С. Франк) і «живе життя» кожного студента і студентських колективів (курсів, груп, факультету) в реальній цілісності й унікальності їх змісту, розвитку і перспектив. Унаслідок цього здійснення гуманізації та гуманітаризації навчання і виховання майбутніх психологів і педагогів передбачає не стільки планування певних заходів, скільки вимагає створення багатопланового гуманітарно-діалогічного середовища, що є реальним і наповнене подіями життя студентів і викладачів. Водночас ми бачимо сенс і в тому, щоб розглядати деякі основні напрямки і форми реалізації гуманізації й гуманітаризації навчання і виховання студентів у контексті гуманітарно-діалогічної концепції вищої освіти психологів і педагогів.

Основними напрямками забезпечення гуманізації навчання і виховання в процесі навчально-професійного становлення майбутніх психологів є: реалізація індивідуального і диференціального підходу в навчанні, актуалізація «людиномірного» потенціалу змісту навчальних дисциплін, утвердження принципів суб'єктно-особистісних (взаємоповага і взаємна вимогливість викладача і студента, забезпечення свободи і відповідальності, створення різноманітних зворотних зв'язків), упровадження особистісно-творчих завдань у навчально-науковій діяльності, сприяння розвитку студентської демократії, оптимізація соціально-психологічного клімату тощо.

Основними напрямками і формами втілення гуманітаризації навчально-виховного процесу у професійно-особистісному становленні майбутніх практичних психологів і соціальних педагогів є: утвердження діалогічно-фасилітативних взаємовідносин між викладачами і студентами; створення атмосфери довіри, відвертості, підтримки, емпатичного розуміння; забезпечення можливостей особової і професійно-психологічної самоактуалізації під час навчальних занять шляхом організації психологічних тренінгів (рольового спілкування, сензитивності, емпатичного слухання, саморегуляції, психосинтезу, нейролінгвістичного програмування, психодрами, гештальт-терапії); розширення духовно-культурного горизонту особистості під час вивчення таких навчальних дисциплін, як «Психологія релігії», «Психологія духовного розвитку», «Психологія діалогу» та ін.

Важливу роль у гуманізації і гуманітаризації особистісно-професійного становлення майбутніх психологів і педагогів відіграє впровадження гуманістичного стилю в організації психологічної практики студентів, а також розгортання соціально-культурної

діяльності студентів у навчально-виховних і культурно-творчих закладах і установах м. Кіровограда й області.

Розроблена нами діалогічна концепція гуманізації і гуманітаризації навчально-виховного процесу на психолого-педагогічному факультеті є першим кроком на шляху теоретико-концептуального осмислення досвіду професійно-особистісної освіти майбутніх практичних психологів і соціальних педагогів.

Звичайно, діалогічна концепція гуманізації й гуманітаризації навчально-виховного процесу на психолого-педагогічному факультеті Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка не є універсальною, вичерпною й остаточно завершеною. Водночас ми вважаємо, що обґрунтована концепція окреслює важливі напрями подальшого розроблення цієї концепції і, на наш погляд, вона відкриває широкі можливості її подальшого розвитку, творчого вдосконалення і практичного втілення у практику навчально-виховної роботи на психолого-педагогічних факультетах.

Література

1. **Бахтин М. М.** Проблемы поэтики Достоевского / М. М. Бахтин. – М. : Советская Россия, 1979. – 320 с. 2. **Библер В. С.** От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – М. : Изд. полит. литературы, 1991. – 413 с. 3. **Бубер М.** Два образа веры / М. Бубер. – М. : Республика, 1995. – 468 с. 4. **Братченко С. Л.** Диагностика личностно-развивающего потенциала : [метод. пособ. для школьных психологов] / С. Л. Братченко. – Псков : Изд-во Псковского областного института повышения квалификации работников образования, 1997. – 64 с. 5. **Дмитриева Л. Г.** Диалогический подход к формированию психологической готовности будущего учителя к субъект-субъектному педагогическому взаимодействию : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. пед. наук / Л. Г. Дмитриева. – Москва, 2011. 6. **Дьяконов Г. В.** Основы диалогического подхода в психологической науке и практике / Г. В. Дьяконов. – Кировоград : Полиграфия, 2007. – 847 с. 7. **Емельянов Ю. Н.** Обучение паритетному диалогу / Ю. Н. Емельянов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1991. – 107 с. 8. **Зазулина Л. В.** Дидактико-діалогічна модель підвищення кваліфікації вчителя / Л. В. Зазулина // Освіта і управління. – 1999. – Том 3. – № 1. – С.123–134. 9. **Ковалев Г. А.** Психология воздействия : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. психол. наук / Г. А. Ковалев – М. : Изд-во НИИОиПП АПН СССР, 1991. – 51 с. 10. **Копьев А. Ф.** Взаимоотношение «Я»-«Другой» и его значение для практической психологии / А. Ф. Копьев // Московский психотерапевтический журнал. – 1999. – № 2. – С. 48–60. 11. **Кучинский Г. М.** Психология внутреннего диалога / Г. М. Кучинский. – Минск : Университетское, 1988. – 206 с. 12. **Панферов В. Н.** Диалог и общение / В. Н. Панферов // Человек в мире диалога : [тезисы докладов и сообщений всесоюзной конференции]. – Л. : АН СССР, 1990. – С. 100–102. 13. **Флоренская Т. А.** Диалог в практической психологии / Т. А. Флоренская. – М. : Изд-во НИИОПП, 2006. – 244 с. 14. **Франк С. Л.** Непостижимое. Онтологическое введение в философию религии : Сочинения / С. Л. Франк. – М. : Правда, 1990. – С. 183–559.

УДК 378.126+337.134: 371.11

В. І. Жигір,
кандидат пед. наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет

УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ

Жигір В. І. Управлінська компетентність як необхідна умова професіоналізму менеджера освіти.

Статтю присвячено проблемі формування управлінської компетентності менеджера освіти як необхідної умови його професіоналізму. У ній розглядаються підходи до визначення поняття, розкривається структура управлінської компетентності менеджера освіти. Схарактеризовано особливості економічного, планово-прогностичного, стратегічного, організаційного, контролюючого, інформаційно-аналітичного компонентів управлінської компетентності менеджера освіти.